

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR. ADAMA MÜLLER

„Szkoda i jej kompensacja w prawie karnym”

Przedmiotem rozprawy jest zagadnienie kompensacji w polskim prawie karnym, ze szczególnym ukazaniem zmian, które nastąpiły na skutek reformy prawa karnego w 2015 r. W celu jak najpełniejszego ujęcia tematu praca została podzielona na sześć rozdziałów, które odpowiednio prezentują.

W rozdziale I przedstawiono zagadnienia wprowadzające, gdzie przybliżona została geneza funkcji kompensacyjnej prawa karnego oraz omówione zostało pojęcie „szkody”, która nie posiada definicji legalnej. Ustalenia w tym zakresie implikowały zatem problem pojęcia „szkody” w obszarze prawa karnego, dlatego też podjęto próbę zdefiniowania pojęcia „szkody” na płaszczyźnie prawa karnego.

Z kolei w rozdziale II przedstawiono regulacje prawnokarne związane z naprawieniem szkody, wynikające w szczególności z aktów normatywnych obowiązujących na ziemiach polskich odpowiednio w okresie zaborów, pod rządami Kodeksu karnego z 1932 r. oraz Kodeksu karnego z 1969 r. Omówienie w tym zakresie pozwala na analizę porównawczą historycznych już rozwiązań prawnych z obecnie obowiązującymi przepisami Kodeksu karnego. Zwłaszcza uwidocznił się proces ewolucji konkretnych instytucji i to nie tylko tych dotyczących środków o charakterze restytucyjnym.

Rozdział III stanowi próbę kompleksowego przedstawienia problemu kompensacji przed wejściem w życie reformy prawa karnego z 2015 r. Skupiono się na przedstawieniu konkretnych środków karnych, a w szczególności na obowiązku naprawienia szkody oraz alternatywnej wobec niego nawiązce. Przedmiotem ustaleń był dorobek doktryny, zarówno ten wywodzący się z okresu obowiązywania danych regulacji, jak i ten historyczny, czyli wynikający z piśmiennictwa powstałego pod rządami Kodeksu karnego z 1969 r.

Rozdział IV stanowi analizę prawa karnego *de lege lata*. Jest to niezwykle istotny temat w świetle tego, że środki kompensacyjne funkcjonują w polskim prawie karnym dopiero od 1 lipca 2015 r. Ważne było zatem porównanie odpowiednich środków z dotychczas obowiązującymi rozwiązaniami. Przedmiotowe zagadnienie wciąż wymaga szerszego zainteresowania ze strony doktryny, jednak warto zauważyć, że doskonałą podstawę do jego badania daje orzecznictwo sądowe. W niniejszym rozdziale, podobnie jak w rozdziale III,

skupiono się przede wszystkim na omówieniu obowiązku naprawienia szkody i nawiązki, jednak już jako środków kompensacyjnych, a nie środków karnych.

Kompensacja szkody w ujęciu proceduralnym została natomiast przedstawiona w rozdziale V. Przedmiotem analizy jest, nieobowiązująca już, instytucja powództwa adhezyjnego. Przedstawiono w nim genezę instytucji powoda w postępowaniu karnym oraz jej funkcjonowanie, w szczególności w okresie bezpośrednio przed uchYLENIEM. Przedstawiono również przepisy Kodeksu postępowania karnego dotyczące odszkodowania orzekanego z urzędu.

Rozdział VI prezentuje przede wszystkim badania – ich zakres, metody, techniki, narzędzia, ale także wnioski związane z tematem niniejszej pracy. W oparciu o przeprowadzone badania poddano analizie zmiany wprowadzone w obszarze instytucji nawiązki oraz powództwa adhezyjnego, zestawiając to z założeniami zawartymi w uzasadnieniu do projektu ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396). Jednocześnie uzyskane wyniki badań pozwoliły na postawienie określonych tez o charakterze praktycznym dotyczących tendencji panujących na obszarze danej apelacji sądowej, zarówno w ramach orzecznictwa, jak i wśród innych zawodów prawniczych zajmujących się prawem karnym.

Ponadto przeprowadzone badania dowodzą, że na przełomie wprowadzonych zmian, czyli w okresie 2-3 lat przed wejściem ich w życie, powództwo adhezyjne wykorzystywane było marginalnie. W przeważającej ilości analizowanych przypadków nie było wielu spraw karnych, w ramach których wytaczano powództwo cywilne. Odmienne natomiast kształtowała się praktyka orzecznicza w zakresie nawiązki. W kolejnych latach objętych badaniami liczba spraw, w ramach których nawiązki były orzekane, odpowiednio systematycznie rosła, albo pozostawała na podobnym poziomie. Wynika z tego, że sądy, jak i pokrzywdzeni, chętniej korzystali ze środków wynikających z art. 46, a w zasadzie z nawiązki z art. 46 § 2 k.k., która stanowiła alternatywę dla obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę.

Dokonana reforma z całą pewnością w znacznej mierze rozwiązała problem związany z rozumieniem pojęcia szkody na gruncie prawa karnego. Dotychczas, pomimo wcześniejszych istotnych zmian, występowały stanowiska w doktrynie, jakoby w określonych przypadkach przedmiotowe pojęcie odbiegało od znaczenia występującego w prawie cywilnym.

W zależności od stosowanej instytucji szkoda rozumiana była tak samo jak na gruncie cywilnym, czyli obejmowała zarówno majątkową (rzeczywistą oraz utracone korzyści), jak i szkodę niemajątkową (krzywdę). Oczywiście, obecnie niektóre przepisy Kodeksu cywilnego posługują się wprost krzywdą, przez którą należy rozumieć szkodę niemajątkową. Niemniej można również nadal znaleźć przepisy, gdzie ustawodawca nie wprowadził tak wyraźnego podziału i posługuje się wyłącznie zbiorczym pojęciem „szkody”. W wyniku wprowadzonych zmian należy przyjąć, iż w takich przypadkach, co do zasady, chodzi również o szkodę niemajątkową.

Niezależnie od powyższego, pomimo wprowadzonych z dniem 1 lipca 2015 r. zmian, regulacje dotyczące naprawienia szkody na gruncie prawa karnego stwarzają problemy praktyczne. W pierwszej kolejności wynikają one z przepisów intertemporalnych, czyli stosownej weryfikacji, które przepisy mają zastosowanie do czynów zabronionych dokonanych przed wejściem w życie nowelizacji. Istnieją również problemy ze stosowaniem przepisów prawa cywilnego, pomimo tego, że rozszerzenie ich zastosowania miało ułatwić dochodzenie naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę wynikających z przestępstwa.

W konsekwencji podjętych rozważań autor doszedł do podstawowego wniosku, iż zmiany, które nastąpiły z dniem 1 lipca 2015 r. w obszarze kompensacji na gruncie prawa karnego należy ocenić pozytywnie, choć nie są pozbawione pewnych mankamentów. Nadal istnieje problem ze stosowaniem przepisów prawa cywilnego do orzekania środków kompensacyjnych, w szczególności do obowiązku z art. 46 § 1 k.k. Przedmiotowa praca dowodzi również, że karnoprawne regulacje związane z naprawieniem szkody stale podlegały i zapewne będą podlegać ewolucji. Jak się okazuje obecnie wszelkie zmiany skierowane są przede wszystkim na poprawę pozycji pokrzywdzonego, co wpisuje się w założenia Deklaracji ONZ o podstawowych zasadach sprawiedliwości dla ofiar przestępstw i nadużyć władzy z 1985r. oraz innych aktów rangi międzynarodowej. Niemniej ważne jest także określenie wyraźnej granicy dopuszczalnych uprawnień pokrzywdzonego, które prawo karne może mu zagwarantować, tak aby nadmiernie nie ingerować w sfery, które są właściwe dla innych gałęzi prawa.